

NOTA INFORMATIVĂ
la proiectul Legii cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative

Condițiile ce au impus elaborarea proiectului și finalitățile urmărite

Dreptul succesoral cuprinde totalitatea normelor juridice care reglementează patrimoniul unei persoane fizice după ce aceasta a decedat. Reglementarea moștenirii are următoarele funcții: asigurarea transmiterii universale a drepturilor și obligațiilor defunctului către moștenitori; protecția intereselor familiei prin păstrarea bunurilor în proprietatea familiei conform moștenirii legale; instituirea libertății celui care lasă moștenirea de a desemna moștenitori și legatari prin testament (libertatea testamentară) prin derogare de la regulile moștenirii legale; protecția moștenitorilor vulnerabili prin reglementarea rezervei succesoriale; protecția intereselor creditorilor defunctului, precum și instituirea unei proceduri succesoriale certe și echitabile etc.

În virtutea art. 46 alin.(6) din Constituție, dreptul la moștenire a proprietății private este garantat.

Cartea IV (Dreptul succesoral) din actualul Cod civil al Republicii Moldova a constituit un prim pas spre o reglementare mai coerentă a instituției moștenirii, însă nu a realizat o reformă profundă a acesteia față de regimul juridic prevăzut de Titlul VII (Dreptul succesoral) al Codului civil al R.S.S. Moldovenești din 26 decembrie 1964.

Prin Ordinul Ministrului Justiției nr. 519 din 3 decembrie 2013 a fost creat Grupul de lucru pentru modificarea și completarea Codului civil. Grupul de lucru, în comun cu Ministerul Justiției, a elaborat proiectul noii redacții a Cărții IV (care se va intitula „*Moștenirea*”), cercetînd modelul oferit de Codul civil german și Legea cu privire la moștenire din 2009 a Estoniei.

La fel, s-au luat în considerare și ultimele evoluții legislative din:

a) Franța – Legea franceză de reformare a succesiunilor din 2006, *Loi n°2006-728 du 23 juin 2006*);

b) România – noul Cod civil al României în vigoare din 2011 și noul Cod de procedură civilă al României în vigoare din 2013;

c) dreptul european – în special evoluțiile introduse prin Regulamentul (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor (în vigoare din 17 august 2015).

Principalele prevederi ale proiectului și evidențierea elementelor noi

TITLUL I DISPOZIȚII GENERALE

Proiectul Cărții IV prevede dispozițiile de divizare a moștenirii în moștenire legală și testamentară, de determinare a capacității succesoriale, precum și a nedemnității de a moșteni.

Reședința obișnuită a defunctului ca loc de deschidere a moștenirii. Grupul de lucru a luat în cont reforma operată prin Regulamentul (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012 în materie de competență notarială și jurisdicțională (art. 1436 din Proiectul Cărții IV).

Având în vedere mobilitatea cetățenilor și în vederea asigurării administrării corecte a justiției și asigurării existenței unui factor de legătură între moștenire și statul în care se exercită competența notarială și jurisdicțională în materie de moștenire, Regulamentul a prevăzut că factorul de legătură, în vederea stabilirii atât a notarului / instanței competente, cât și a legii aplicabile, ar trebui să fie **reședința obișnuită a defunctului la data decesului**. Pentru a stabili reședința obișnuită, notarul public ar trebui să efectueze o evaluare de ansamblu a circumstanțelor vieții defunctului în decursul anilor anteriori decesului său și la momentul decesului, luând în considerare toate elementele de fapt relevante, în special durata și regularitatea prezenței defunctului în statul / locul vizat, precum și condițiile și motivele acestei prezențe. Reședința obișnuită astfel stabilită ar trebui să demonstreze o legătură apropiată și stabilă cu statul / locul, luând în considerare obiectivele specifice ale reglementării (a se vedea Preambulul (23) din Regulamentul (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012).

În anumite cazuri poate fi dificil de stabilit reședința obișnuită a defunctului. Un astfel de caz poate apărea, în special, atunci când defunctul a plecat din motive profesionale sau economice să trăiască

și să lucreze într-un alt stat / loc, uneori pentru o perioadă lungă, dar a menținut o legătură strânsă și stabilă cu statul / locul de origine. Într-un astfel de caz, **s-ar putea considera, în funcție de circumstanțele cazului, că defunctul își are încă reședința obișnuită în statul / locul său de origine în care s-a aflat centrul de interes al familiei sale și și-a desfășurat viața socială.** Alte cazuri complexe pot apărea și atunci când defunctul a trăit alternativ în mai multe state sau a călătorit dintr-un stat în altul fără a se fi stabilit permanent într-un anumit stat. În cazul în care defunctul era cetățean al unuia dintre statele respective sau își avea toate bunurile principale în unul dintre acele state, cetățenia sa sau locul unde sunt situate bunurile sale ar putea constitui un factor important (a se vedea și Preambulul (24) din Regulamentul (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012).

Pentru a facilita trecerea notariatului autohton la acest nou mod de determinare a competenței teritoriale, se planifică instituirea unei prezumții simple, potrivit căreia „până la proba contrară se prezumă că ultima reședință obișnuită a defunctului se afla la ultimul său domiciliu”. Această normă tranzitorie va trebui însă abrogată din data în care Regulamentul (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012 va deveni obligatoriu pentru Republica Moldova.

Modificările și completările propuse la **Codul de procedură civilă (CPC)** și anume introducerea art. 41 privind competența în materie de moștenire, au ca scop de a localiza teritorial litigiile privitoare la moștenire și a atribui competență instanței de judecată de la locul deschiderii moștenirii. Astfel, indiferent de țara/locul în care părțile la litigiu își au domiciliul, litigiile prevăzute la art. 41 se soluționează la aceeași instanță. Aceasta asigură certitudine cu privire la competență și evită faptul ca litigiul să fie soluționat într-un stat sau o localitate care, deși este cea a domiciliului pârâtului (art. 38 CPC), nu este comodă pentru toți moștenitorii, legatari, executorii testamentari, creditorii masei succesoriale. Această competență are prioritate chiar dacă în masa succesorală se află bunuri imobile situate în raza teritorială a altei instanțe și, conform art. 40 alin.(1), litigiul de partaj sau de revendicare a bunului imobil de la posesorul masei succesoriale ar fi fost în competența instanței de la locul situației imobilului.

La art. 41 alin.(2) se clarifică faptul că creditorii, dacă anterior decesului trebuiau să depună acțiunile judiciare la instanța de la domiciliul pârâtului, atunci după deces vor depune acțiunea la locul deschiderii moștenirii (care, de regulă, va coincide cu locul fostului domiciliu). Această regulă nu afectează clauzele valabile de prorogare de competență în contractele dintre defunct și creditorii.

Schimbări de drept internațional privat: o singură lege aplicabilă întregii moșteniri. În acord cu dispozițiile Regulamentului (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012 în Cartea V-a (Dreptul internațional privat) se planifică reformarea art. 1622 din redacția actuală a Codului civil. Conform acestuia, legea care guvernează moștenirea (*lex successionis*) este divizată pentru bunurile mobile - este locul ultimului domiciliu al defunctului, iar pentru bunurile imobile - locul aflării lor (*lex rei sitae*). În același sens va trebui să fie ajustat art. 35 alin.(3) lit. a) Legea cu privire la notariat, nr. 1453-XV din 8 noiembrie 2002.

Regulamentul (UE) nr. 650/2012 schimbă această paradigmă tradițională, astfel încât *lex successionis* este unică - locul ultimei reședințe obișnuite a defunctului (art. 21 din Regulament). *Lex rei sitae* se va aplica doar formalităților de publicitate privind drepturile asupra bunurilor imobile, adică în ce condiții se consideră dobândit bunul imobil și conform cărei proceduri oficiul cadastral teritorial înregistrează dreptul dobândit prin moștenire.

Regula principală ar trebui să asigure că moștenirea este reglementată de o lege previzibilă, cu care succesiunea are legături strânse. Din motive de securitate juridică și pentru a evita fragmentarea moștenirii, acea lege ar trebui să reglementeze moștenirea în ansamblul său, adică totalitatea bunurilor care fac parte din masa succesorală, indiferent de natura acestora (imobile sau mobile) și indiferent dacă ele sunt situate în Republica Moldova sau într-un alt stat. Aceasta ar trebui să asigure cetățenilor certitudine juridică prin faptul că permite cunoașterea din timp a legii aplicabile moștenirii lor, precum și introduce norme armonizate privind conflictele de legi, pentru evitarea rezultatelor contradictorii (a se vedea și Preambulul (37) din Regulamentul (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012).

Proiectul Cărții IV ține cont și de situația în care statul străin ar putea să nu recunoască certificatul de moștenitor eliberat de notarul public din Republica Moldova conform legii RM (art. 1575¹²⁷). Același scop îl are și redacția art. 462⁷ din CPC.

Modificările și completările propuse la **Codul de procedură civilă (CPC)**, și anume abrogarea art. 461 alin.(1) lit. h) și introducerea art. 462¹-462⁷, preiau regulile de competență cuprinse în art. 5, 6, 7, 9, 10 și 12 din Regulamentul (UE) nr. 650/2012.

TITLUL II MOȘTENIREA LEGALĂ

Proiectul Cărții IV prevede dispozițiile de divizare a moștenitorilor în clase.

Schimbările conceptuale importante, bazate pe modelul german, sunt:

1) mutarea părinților defunctului în clasa a II-a de moștenitori. Aceasta este o abordare tipică pentru Europa continentală, atât în Germania, cât și în Franța sau România. Frații/surorile defunctului și ceilalți descendenți ai părinților defunctului vin la moștenire, ca parte a clasei II, în absența părinților defunctului.

2) soțul supraviețuitor este moștenitor legal, însă nu face parte din nici-o clasă de moștenitori, ci moștenește împreună fie cu moștenitorii clasei I, II sau cu buneii. Cota succesorală a soțului supraviețuitor este fixă: 1/4 din moștenire dacă vine în concurs cu moștenitorii clasei I (copii, în absența lor – nepoții ș.a.m.d.); sau 1/2 din moștenire dacă vine în concurs cu moștenitorii clasei II (părinții defunctului, frații/surorilor, sau descendenții lor) sau buneii. În lipsa moștenitorilor de clasa I și a II și dacă buneii nu sunt în viață, sau dacă aceștia au renunțat la moștenire sau au fost declarați nedemni, soțul supraviețuitor culege întreaga moștenire (art. 1455 din Proiectul Cărții IV).

Aceste două schimbări consolidează clasa I ca fiind cea a descendenților defunctului și se asigură o adevărată devoluțiune, adică trecerea moștenirii către generațiile mai tinere. Totodată, se reduce numărul de moștenitori legali de clasa I și, astfel, se evită divizarea exagerată a proprietății.

În continuare se recunoaște venirea descendenților (nepoților) la moștenire pe baza dreptului de reprezentare, preluând locul copilului defunctului, sau venirea strănepoților atunci când nici copilul și nici nepotul defunctului nu sunt în viață la data deschiderii moștenirii ș.a.. Copiii defunctului moștenesc în cote succesoriale egale (art. 1448 alin.(4) din Proiectul Cărții IV). În cazul când copilul defunctului nu era în viață la momentul deschiderii moștenirii, copii săi (nepoții defunctului de la acest copil) moștenesc cota succesorală a acestui copil în cote egale (art. 1448 alin.(5)).

O altă modificare este că, dacă un copil al defunctului este declarat nedemn, aceasta nu dezmoștenește și descendenții săi, ci, potrivit art. 1444 alin.(2), în acest caz cota succesorală a nedemnului se culege de către descendenții săi (în exemplu de mai sus, nepoții defunctului).

Se menține regula care prevede că, în cazul în care defunctul nu are rude și nici soț supraviețuitor sau aceștia nu pot moșteni din anumite motive, moștenitor legal este statul (art. 1460 din Proiectul Cărții IV).

TITLUL III MOȘTENIREA TESTAMENTARĂ

Capitolul I Dispoziții generale

Proiectul Cărții IV recunoaște principiul libertății testamentare și conține reglementări care ar oferi mai multe opțiuni în crearea planului testamentar.

Testamentul este definit ca actul unilateral, personal și revocabil prin care o persoană, numită testator, dispune, în una dintre formele cerute de lege, pentru timpul când nu va mai fi în viață. Întocmirea testamentului prin reprezentant nu se admite.

S-a menținut interdicția testamentelor conjuncte ale soților: două sau mai multe persoane nu pot testa prin același testament una în favoarea alteia sau în favoarea unui terț.

Alte prevederi importante:

1) se stabilește secretul testamentului;

2) se recunoaște capacitatea minorului de a testa odată cu atingerea vârstei de 16 ani, fără consimțământul părinților (art. 1464). Deși rar, acesta ar putea să dorească să testeze dacă, de exemplu, cunoaște că suferă de o boală fatală;

3) se recunosc dispozițiile testamentare sub condiție suspensivă sau rezolutorie;

4) se stabilește regimul detaliat al nulității testamentului sau unei dispoziții testamentare (art. 1479-1482). Pentru certitudine juridică, termenul de prescripție al acțiunii în anulare s-a stabilit de 1 an.

Capitolul II Întocmirea testamentului

În funcție de circumstanțele în care sunt întocmite, testamentele sunt clasificate în ordinare și privilegiate.

Se recunosc doar două forme de testament ordinar: olograf (scris de mână, personal de testator) și autentic (autentificat de notar sau de o altă persoană împuternicită prin lege).

Testamentele mistice nu mai sunt recunoscute ca o categorie separată, deoarece în fond ele sunt testamente olografe depuse spre păstrare la notar, procedură reglementată de Proiectul Cărții IV.

Se prevăd reguli speciale privind testamentul persoanei surde, nevăzătoare, cu alte deficiențe fizice sau analfabete și cu privire la martorii testamentului.

Ca testamente privilegiate se recunosc testamentele întocmite în situații speciale sau de urgență, cum ar fi cele autentificate de secretarul primăriei, și testamentul făcut în situații de urgență (art. art. 1497, 1499). Însă se introduce un termen de valabilitate scurt al acestora, prin regula nouă că aceste testamente se consideră că nu au fost întocmite dacă de la întocmire au trecut 3 luni, iar testatorul este încă în viață (art. 1500).

Capitolul III Desemnarea moștenitorului

Se introduc reguli care permit interpretarea mai exactă a voinței testatorului atunci când el a desemnat moștenitori testamentari. De asemenea, se permite desemnarea unui moștenitor de substituie dacă primul moștenitor testamentar desemnat renunță la moștenire, nu era în viață sau a fost decăzut din alte motive de la moștenire.

Capitolul IV Desemnarea moștenitorului subsecvent

Proiectul Cărții IV, preluând modelul german, extinde posibilitățile testatorului de a asigura trecerea masei succesoriale (sau unei părți din ea) către persoane care încă nu s-au născut, și care în mod normal nu ar avea capacitate succesorală. Această situație se rezolvă prin desemnarea prin dispoziție testamentară a unui moștenitor prealabil și a unui moștenitor subsecvent. În sistemul de drept francez și român această instituție poartă denumire de „substituirea fideicomisară”.

În fond, moștenitorul prealabil este un titular formal al masei succesoriale având obligația, la producerea unui eveniment, să o transmită unui moștenitor subsecvent, ceea ce face de fapt din moștenitorul prealabil un fiduciar (*trustee*, în engleză). Din acest motiv, regulile se fiduciei (*trust*) se aplică în completare în relațiile dintre fiduciar și beneficiarul fiduciei. Grupul de lucru planifică includerea și proiectul unei reglementări a fiduciei în Codul civil al Republicii Moldova.

Capitolul V Legatul

Proiectul în continuare recunoaște testatorului libertatea de a acorda prin testament unei sau mai multor persoane (legatari) un drept patrimonial, o sumă de bani, remiterea unei datorii sau oricare alte avantaje patrimoniale (legat) fără a le desemna în calitate de moștenitori (art. 1567). Astfel, legatarul este un dobânditor cu titlu particular al bunului din masa succesorală, spre deosebire de moștenitori care sunt dobânditori universali sau cu titlu universal.

Se introduc numeroase reguli privind interpretarea dispozițiilor testamentare privitoare la legat, acceptarea și renunțarea la legat, răspunderea moștenitorilor pentru viciile juridice și materiale ale bunului lăsat legatarului.

Capitolul VI Sarcina

Proiectul Cărții IV (art. 1572⁴¹) stabilește și detaliază libertatea testatorului de a institui o sarcină, adică o obligație în sarcina unui moștenitor sau legatar (persoana grevată) fără a atribui în mod expres vreunei persoane un drept corelativ acelei obligații.

Se introduc reguli privind determinarea beneficiarului, termenul de executare a sarcinii, și cercul persoanelor în drept să ceară executarea sarcinii.

Capitolul VII Executorul testamentar

Conform modelului german, se introduc reguli detaliate privitor la executorul testamentar. Conform art. 1572⁴⁶ din Proiectul Cărții IV, testatorul poate desemna prin testament unul sau mai mulți executori testamentari.

Se prevăd reguli privind desemnarea executorului de către notar sau un terț în temeiul testamentului, privind acceptarea sau renunțarea la calitatea de executor.

Executorul testamentar poate avea o largă varietate de împuterniciri:

- 1) să ceară notarului public deschiderea procedurii succesorală (art. 1575¹¹⁸);
- 2) să identifice moștenitorii;
- 3) să ceară eliberarea certificatului de moștenitor, să adopte planul de partaj (care este obligatoriu pentru moștenitor cu excepțiile prevăzute la art. 1575⁸¹) și să depună cerere de înregistrare pe numele moștenitorilor a bunurilor ce le revin ca urmare a partajului;
- 4) să administreze masa succesorală. El este în special împuternicit să ia în posesie masa succesorală și să dispună de bunurile care fac parte din masa succesorală. În special, executorul o va face pentru a recupera creanțele și bunurile masei succesorală și a stinge obligațiile masei succesorală și în acest scop el poate introduce acțiuni în justiție (art. 1572⁶¹);

Capitolul VIII Revocarea, modificarea și nulitatea testamentului sau a dispoziției testamentare

Se recunoaște dreptul testatorului de a revoca oricând orice dispoziție inclusă în testament sau testamentul integral (art. 1572⁷⁹ din Proiectul Cărții IV), inclusiv prin întocmirea unui nou testament sau prin distrugerea înscrisului în care se cuprinde dispoziția testamentară.

TITLUL IV STATUTUL JURIDIC AL MOȘTENITORULUI

Capitolul I Acceptarea moștenirii și renunțarea la moștenire

Grupul de lucru a discutat extensiv problema opțiunii succesorală și anume s-a comparat sistemul actual din Republica Moldova, al prezumției de renunțare (existent și în Federația Rusă, România, Italia etc.), cu sistemul prezumției de acceptare a moștenirii din Germania, Franța (într-o anumită măsură), Estonia, Olanda, Cehia, Ungaria etc.

Sistemul actual din Republica Moldova prevede că, odată cu deschiderea moștenirii, succesibili nu devin de drept moștenitori, ci au o opțiune de a accepta sau de a renunța, de regulă, prin declarație în fața notarului public, în termenul de opțiune succesorală (art. 1517 – 6 luni; în România termenul este de 1 an; iar în Italia – 10 ani). Dacă înainte de expirarea acestui termen, succesibilul nu a acceptat

moștenirea, el pierde dreptul de moștenire (adică intervine o prezumție de renunțare). Pentru a aplana acest efect de decădere, acest sistem recunoaște „acceptarea prin intrare în posesie”.

Criticile sistemului actual sunt:

1) între data deschiderii moștenirii și până la data acceptării moștenirii, moștenirea „este în stare amorfă” (*hereditas iacens*), astfel încât terții interesați nu cunosc față de cine să-și înainteze pretențiile;

2) ca principiu, doar succesibilul care a făcut declarație de acceptare la notar va primi certificat de moștenitor. Notarul public are un rol mai pasiv, și nu investighează de sine stătător care sunt succesibilii, nu trebuie să vegheze că toți succesibilii cunosc despre deschiderea moștenirii și nu îi somează să își exercite opțiunea. La expirarea termenului de opțiune succesorală, notarului îi este clar câți moștenitori sunt și în cote succesoriale să dividă masa succesorală. Concluzia însă nu este exactă, fiindcă sistemul recunoaște acceptarea implicită / prin intrare în posesie despre care notarul ar putea pur și simplu să nu cunoască. Deci, certificatul de moștenitor oricum ar putea fi greșit dacă se scapă cei ce au acceptat implicit moștenirea;

3) termenul de opțiune succesorală scurt, care funcționează ca un termen de decădere, pune probleme delicate. Dacă procedura succesorală încă nu s-a deschis, succesibilul poate fi repus în termen. Dacă însă deja s-au emis certificate de moștenitor, succesibilul trebuie să se adreseze în instanță și, potențial, trebuie să îi atragă în proces pe cei care deja au primit certificat de moștenitor, să le anuleze certificatele și să ceară emiterea unui set nou de certificate. Plus, el trebuie să ofere judecătorului motive întemeiate de ce a scăpat termenul;

4) dreptul de moștenire al succesibililor care sunt minori, incapabili sau persoanelor fără discernământ nedeclarați incapabili, în practică depinde de bună-voința reprezentantului său legal. Or, în jurisprudența națională sunt cunoscute cazuri când, reprezentantul legal, fiind în conflict de interese (de exemplu, mama care este și soție supraviețuitoare), ezită să accepte moștenirea din numele minorului, și o acceptă doar din numele propriu. Astfel, după expirarea termenului de opțiune succesorală, minorul pierde dreptul de moștenire, chiar dacă este moștenitor rezervatar și merită protecție specială din partea legii;

5) până la exercitarea opțiunii succesoriale și eliberarea certificatului de moștenitor creditorii nu cunosc identitatea noului debitor. Din păcate, în jurisprudența națională sunt cunoscute cazuri în care reclamantul sau pârâtul decedează în decursul procesului civil, iar judecătorul este obligat să suspende procesul până la derularea procedurii succesoriale. Moștenitorii de rea-credință nu iau inițiativa de a cere deschiderea procedurii succesoriale și de a obține certificatul de moștenitor, astfel încât unele procese judiciare sunt suspendate ani în șir. Soluția în acest sistem (de exemplu, în România) este acceptarea moștenirii pe cale oblică de către creditor dacă demonstrează notarului că neacceptarea se face în fraudă creditorului, împrerurare dificil de demonstrat.

Din cauza acestor critici a sistemului actual, și a meritelor sistemului german, Proiectul Cărții prevede **trecerea la sistemul german, cu următoarele trăsături fundamentale:**

1) la baza sistemului stă principiul dobândirii de plin drept a moștenirii (*Prinzip des Vonselbsterwerbs*, în germană) și prevede că devoluțiunea (transmiterea) moștenirii are loc imediat, de plin drept, la data deschiderii moștenirii în folosul tuturor moștenitorilor (art. 1572⁸⁸ din Proiectul Cărții IV);

2) potrivit art. 1572⁹⁰ din Proiectul Cărții IV, renunțarea la moștenire se poate face doar în termen de 3 luni. Termenul începe să curgă din data în care moștenitorul a cunoscut despre devoluțiune și a temeiului chemării sale la moștenire. Deci termenul nu curge contra persoanei care nu cunoaște că are de cules o moștenire.

Spre comparație, sistemul actual din RM folosește un termen obiectiv de 6 luni de la data deschiderii moștenirii, indiferent că moștenitorul știa sau nu știa de deschiderea moștenirii;

3) moștenitorii dobândesc protecția imediată contra faptelor terților, fiindcă legea îi recunoaște imediat ca proprietari ai bunurilor din masa succesorală;

4) oferă claritate juridică (*Rechtsklarheit*, în germană) creditorilor defunctului, fiindcă ei vor putea mai ușor cunoaște cine este moștenitorul față de care pot înainta pretențiile și acțiunile în justiție;

5) art. 1575¹²⁰ alin.(1) lit. d) și 1575¹²³ alin.(2) și (3) din Proiectul Cărtii IV cer ca cel care solicită un certificat de moștenitor de la notar să declare toți moștenitorii pe care îi cunoaște. Plus, notarul public trebuie să facă investigația proprie (art. 1575¹²⁴). În condițiile unui acces tot mai ușor, inclusiv în regim online, la registrul de stat al populației / al actelor de stare civilă, sarcina dată ar putea fi cu mult ușurată. Potrivit art. 1575¹²⁵ certificatul de moștenitor trebuie eliberat după ce notarul public care desfășoară procedura succesorală constată cu certitudine faptele necesare pentru justificarea cererii privind eliberarea certificatului. Chiar dacă nu au fost indicați în cererea privind eliberarea certificatului, notarul public include în certificat toți comoștenitorii constatați cu certitudine, care au acceptat moștenirea sau care se consideră că au acceptat-o, conform dispozițiilor art. 1572⁸⁹, prin faptul că nu au renunțat la moștenire în termenul prevăzut de dispozițiile art. 1572⁹⁰.

6) dacă notarul public, în pofida investigației desfășurate, nu a identificat cu certitudine un anumit moștenitor și, prin urmare, nu l-a putut include în certificatul de moștenitor, aceasta nu afectează certificatul de moștenitor, care se bucură de o prezumție de exactitate (art. 1575¹³⁴). Moștenitorul nou apărut poate cere rectificarea certificatului de moștenitor eliberat anterior (art. 1575¹³⁵) și are o pretenție față de moștenitorii cărora li s-a eliberat acel certificat de moștenitor, pe baza petiției de ereditate (art. 1575⁴⁹), limitată la un termen de prescripție de 10 ani de la data deschiderii moștenirii. Însă actele juridice încheiate de moștenitorii aparenti (nominalizați în certificat) vor fi valabile, iar terții de bună-credință sunt protejați (art. 1575¹³⁴ din Proiectul Cărtii IV). Dacă moștenitorii aparenti au vândut bunurile din masa succesorală către terți de bună-credință, atunci moștenitorul adevărat obține de la aceștia, pe baza petiției de ereditate, plata valorii în bani conform art. 1575⁵² din Proiectul Cărtii IV. Dacă moștenitorii aparenti au păstrat în proprietate bunurile din masa succesorală, rectificarea certificatului de moștenitor va deschide calea revendicării bunurilor și rectificării registrului bunurilor imobile și altor registre de publicitate, după caz;

7) se evită problema scăpării termenului scurt de opțiune succesorală și a repunerii în termen pe cale judiciară. Limita temporală este cea de 10 ani după deschiderea moștenirii pentru rectificarea certificatului de moștenitor și pentru a înainta petiția de ereditate (art. 1575⁴⁹). Termenul de 10 ani pare rezonabil și se folosește în Codul civil francez (art. 780) și Codul civil italian (art. 480). Termenul de 30 ani, existent în dreptul german (§197(1) pct. (2) Codul civil german), pare a fi prea lung;

8) dreptul de moștenire al succesibililor care sunt minori, incapabili sau persoanelor fără discernământ nedeclarați incapabili este garantat întrucât notarul public îi include în certificatul de moștenitor, fără a fi necesară o declarație de acceptare. Dacă reprezentantul legal va dori să întocmească din numele acestora o declarație de renunțare la moștenire, va fi necesară autorizarea autorității tutelare;

9) moștenirea nu se prezintă ca o dobândire forțată a proprietății, fiindcă moștenitorul are termen de 3 luni ca să renunțe din data în care a aflat sau trebuia să afle despre deschiderea moștenirii. În practică însă, notarul public îl va notifica pe moștenitor, somându-l să accepte sau renunțe la moștenire. Dar chiar dacă scapă termenul de renunțare (și operează prezumția legală de acceptare), moștenitorul nu poartă răspundere cu restul patrimoniului pentru obligațiile masei succesoriale dacă se dispune administrarea masei succesoriale sau procedura de insolvență a masei succesoriale (art. 1575⁶ și 1575¹¹ din Proiectul Cărtii IV). Dacă o asemenea procedură este inutilă (fiindcă nu sunt active succesoriale), el de asemenea nu poartă răspundere (art. 1575²⁰ și 1575²¹). Avantajul acestui sistem este așadar că, deși răspunderea moștenitorului se limitează, creditorii au șansa de a-și satisface mai mult creanțele în cadrul procedurii insolvenței, putând recupera bunurile și plățile frauduloase pe care le-a făcut defunctul când trăia. În plus, se oferă o procedură colectivă în care s-ar asigura că toți creditorii sunt satisfăcuți proporțional din masa succesorală.

Per total, aceste trăsături par a fi mai potrivite pentru o societate în care o parte semnificativă a cetățenilor se află în afara țării, riscând astfel să piardă termenul scurt de opțiune succesorală.

Membrii Grupului de lucru au observat de asemenea că, deși sistemul actual al RM provine din dreptul francez, Franța relativ recent s-a apropiat de sistemul german prin Legea de reformare a

succesiunilor (*Loi n°2006-728 du 23 juin 2006*). Conform art. 771, 772 și 773 din Codul civil francez în redacția actuală, dacă un creditor sau comoștenitor somează moștenitorul să accepte moștenirea sau să renunțe la ea, iar moștenitorul nu reacționează nicidecum, atunci se prezumă că el acceptă moștenirea.

Așadar, Proiectul Cărții IV (art. 1572⁸⁹) distinge două forme de acceptare a moștenirii de către moștenitor:

a) acceptarea expresă – prin declarație autentică a moștenitorului;

b) acceptare implicită – prin nerenunțare de către moștenitor în cadrul termenului de renunțare la moștenire.

În cazul în care Proiectul Cărții IV leagă anumite consecințe juridice de „acceptarea moștenirii” sau „data acceptării moștenirii”, se au în vedere ambele forme de acceptare.

Capitolul II Custodia masei succesoriale

Proiectul Cărții IV a menținut reglementarea instituției custodiei, cuprinsă în redacția actuală a Codului civil al RM (art. 1555), și dezvoltat-o conform concepției germane și §111 și urm din Legea Estoniei cu privire la moștenire.

Custodia este o măsură provizorie care se ia în cazuri strict determinate de lege în scop de a conserva masa succesorală. Conform art. 1572¹¹¹, după decesul celui care a lăsat moștenire notarul public va lua măsuri pentru a asigura custodia masei succesoriale dacă:

a) nu se cunoaște nici un moștenitor;

b) moștenitorii cunoscuți nu se află la locul deschiderii moștenirii;

c) nu se cunoaște dacă există vreun moștenitor care a acceptat moștenirea;

d) moștenitorul este minor și nu are reprezentant legal;

e) în privința moștenitorului s-a inițiat o procedură de instituire a unei măsuri de ocrotire judiciară și nu are reprezentant legal.

Notarul public poate lua măsurile de sine stătător (prin aplicarea sigiliilor sau depunerea sumelor de bani sau alte valori la depozit notarial sau la o instituție specializată) ori notarul public poate desemna custodele masei succesoriale, care va lua actele de conservare necesare atât timp cât se mențin temeiurile indicate mai sus, pentru desemnarea custodiei. Prin urmare, dacă există măcar un moștenitor la locul deschiderii moștenirii și care are capacitate de exercițiu necesară, custodia nu se poate impune, întrucât revine acelui moștenitor, ca proprietar de plin drept, să păstreze masa succesorală.

Împuternicirile custodelui **sunt limitate**, și anume conform art. 1572¹¹³, custodele este obligat:

a) să administreze masa succesorală cu diligență **doar în scopul conservării ei**;

b) să ofere întreținere din contul masei succesoriale persoanelor prevăzute la art. 1572¹⁰⁷;

c) să îndeplinească obligațiile masei succesoriale din contul masei succesoriale conform art. 1572¹¹³;

d) să raporteze notarului public și moștenitorilor despre măsurile de custodie;

e) în cazurile prevăzute la art. 1572¹¹² alin.(3), precum și în alte cazuri în care este necesară conservarea masei succesoriale, să ia masa succesorală în posesie proprie din posesia unui terț sau a unui moștenitor ori să asigure separarea masei succesoriale de bunurile moștenitorului în orice alt mod;

f) să depună cerere de deschidere a procedurii succesoriale la notarul public competent, dacă este necesar, sau să ia alte măsuri pentru identificarea moștenitorilor dacă notarii publici din Republica Moldova nu sunt competenți să desfășoare procedura succesorală.

Custodele poate să dispună de bunuri din masa succesorală doar în scopul stingerii obligațiilor acestora și pentru acoperirea cheltuielilor aferente custodiei masei succesoriale. Custodele nu are dreptul să dispună de un bun imobil care aparține masei succesoriale fără încuviințarea notarului public care desfășoară procedura succesorală.

Prin urmare, custodia este o măsură provizorie și de conservare. Ea nu trebuie confundată cu *administrarea masei succesoriale*, care este o procedură al cărui scop este stingerea **tuturor** obligațiilor masei succesoriale și pe care moștenitorii nu o pot înceta până când nu sunt stinse toate obligațiile masei succesoriale. Pornirea procedurii de administrare a masei succesoriale are ca efect separarea masei succesoriale de restul patrimoniului moștenitorului și limitarea răspunderii moștenitorului pentru obligațiile masei succesoriale doar la activul masei (art. 1575⁶ alin.(1) din Proiectul Cărții IV). Astfel, administratorul are un rol mult mai activ și împuterniciri mai largi decât custodele.

Capitolul III Răspunderea moștenitorului pentru pasivul masei succesoriale

Secțiunea I. Obligațiile masei succesoriale

Proiectul Cărții IV reglementează răspunderea moștenitorilor pentru obligațiile masei succesoriale în două nivele:

1) în art. 1572¹¹⁷- 1575⁴⁸ se reglementează răspunderea atât pentru cazul când există unic moștenitor, cât și pentru cazul când există mai mulți comoștenitori, se determină dacă răspunderea lor este limitată la masa succesorală sau este nelimitată (moștenitorul răspunde și cu patrimoniul în afara masei succesoriale);

2) în art. 1575¹⁰¹ - 1575¹⁰⁶ se reglementează doar cazul când există mai mulți comoștenitori și stabilește felul răspunderii lor (solidară sau divizibilă) față de creditori.

Pornind de la principiul că devoluțiunea masei succesoriale are loc deplin drept la momentul deschiderii moștenirii, moștenitorul răspunde pentru obligațiile masei succesoriale cu întregul său patrimoniu (art. 1572¹¹⁷ din Proiectul Cărții IV și art. 41 alin.(1) lit. h) din proiectul modificărilor completărilor la CPC).

Dacă masa succesorală are o valoare pozitivă, moștenitorul pur și simplu va achita obligațiile masei succesoriale. Dacă însă masa succesorală are o valoare negativă (este supraîndatorată sau se află în incapacitate de plată), moștenitorul își poate limita răspunderea doar la activul masei succesoriale fie prin cererea către notarul public de a se institui administrarea masei succesoriale, fie prin cererea către instanța de judecată de la locul deschiderii moștenirii de a se intenta procesul de insolvabilitate a masei (art. 1575⁶ din Proiectul Cărții IV).

În caz de mai mulți moștenitori, dispunerea administrării masei succesoriale poate fi cerută de moștenitori numai unanim. Cererea privind dispunerea administrării masei succesoriale este exclusă după data partajului masei succesoriale (art. 1575¹⁰⁵).

Secțiunea II. Somarea creditorilor masei succesoriale

Termenul de înaintare a creanțelor de 6 luni, prevăzut de redacția actuală a Codului civil (art. 1544) este declanșat de un eveniment subiectiv – data când creditorul a aflat despre deschiderea moștenirii; nu se folosește elementul obiectiv, „data când creditorul trebuia să afle”.

Proiectul Cărții IV preia modelul Codului civil german și a Legii germane privind procedura în pricini familiale și necontencioase din 2008 (cu modificările operate în august 2015 pentru transpunerea Regulamentului UE 650/2012).

Astfel, creditorii masei succesoriale nu sunt ținuți să-și declare creanțele decât dacă s-a inițiat „procedura somării creditorilor” de către notarul public, la cererea persoanelor prevăzute la art. 1573 din Proiectul Cărții IV, prin publicarea o singură dată a somației în Monitorul Oficial al Republicii Moldova și, ulterior, expedierea somației creditorilor cunoscuți (art. 1574). Din data publicării somației începe să curgă termenul de declarare a creanțelor de 6 luni. Termenul este așadar unic pentru toți creditorii.

Procedura ajută moștenitorii să determine dacă masa succesorală este îndatorată și, deci, dacă este oportun să ceară administrarea masei, pentru a o separa masa succesorală de restul patrimoniului său și a-și limita răspunderea, sau să determine dacă masa succesorală se află în incapacitate de plată și deci, este oportun să ceară intentarea procesului de insolvabilitate al masei, pentru a separa masa succesorală de restul patrimoniului său și a-și limita răspunderea.

Procedura de asemenea ajută creditorii cunoscuți ai defunctului. Având în vedere mobilitatea societății este posibil că defunctul avea creditori și în afara țării, care ar putea să nu cunoască că debitorul lor a decedat.

În raport cu creditorii care au omis să-și declare creanțele în termen (numiți „creditori excluși”), moștenitorii capătă două apărări:

1) moștenitorul poate refuza satisfacerea creanțelor creditorului masei succesorală a cărui drept a fost exclus în cadrul procedurii somării publice a creditorilor, dacă masa succesorală se epuizează prin satisfacerea creanțelor creditorilor neexcluși (art. 1575⁴). Moștenitorul este totuși obligat să satisfacă creanțele creditorului exclus cu prioritate față de obligațiile ce rezultă din legate și din sarcini, cu excepția cazului în care creditorul și-a înaintat creanțele după satisfacerea obligațiilor ce rezultă din legate și din sarcini;

2) creditorul masei succesorală, care în baza creanței sale ridică pretenții față de moștenitor după expirarea termenului de 3 ani de la deschiderea moștenirii, se asimilează creditorului exclus în sensul art. 1575⁴, cu excepția cazului, în care moștenitorul sau alte persoane care acționează din numele masei succesorală (custodele, administratorul masei succesorală, moștenitorul prealabil etc.) a cunoscut despre creanță înainte de expirarea celor 3 ani (art. 1575⁵).

Evident că moștenitorul de asemenea poate invoca față de creditor și expirarea termenului de prescripție aplicabil creanțelor în general.

Secțiunea III. Limitarea răspunderii moștenitorului

Potrivit art. 1575⁶ alin. (1) din Proiectul Cărții IV, răspunderea moștenitorului pentru obligațiile masei succesorală se limitează la activul masei succesorală și nu se extinde asupra patrimoniului, pe care îl are în afara cotei succesorală ce îi revine:

- 1) dacă se dispune administrarea masei succesorală în scopul satisfacerii creditorilor;
- 2) dacă a fost intentat procesul de insolvență al masei succesorală.

În principiu, nu există limită de timp pentru dreptul moștenitorului de a cere administrarea sau intentarea procesului de insolvență. Prin urmare, el poate declanșa aceste proceduri ori de câte ori vrea să-și separe restul patrimoniului de masa succesorală și să evite răspunderea cu restul patrimoniului său.

Cu titlu de excepție, chiar și în cazurile prevăzute mai sus, moștenitorul poartă răspundere și cu patrimoniul său în afara cotei succesorală (răspundere nelimitată):

a) pentru toate obligațiile masei succesorală în cazul prevăzute la:

(i) art. 1575²⁵ alin.(1) din Proiectul Cărții IV – dacă moștenitorul nu a depus inventarul la notarul public după expirarea termenului de inventar care i-a fost stabilit de notarul public la cererea unui creditor al masei succesorală) sau;

(ii) art. 1575³⁶ – dacă moștenitorul omite intenționat să includă în inventar o parte esențială a bunurilor masei succesorală sau, în scopul prejudicierii creditorilor, admite includerea unei obligații inexistente;

b) doar pentru obligația creditorului care a cerut moștenitorului întocmirea declarației, în cazul prevăzut la art. 1575³⁷ alin.(3) – dacă moștenitorul care refuză să dea, la cererea unui creditor al masei succesorală, o declarație pe proprie răspundere în fața notarului public că datele despre bunurile care intră în componența masei succesorală sunt, după cunoștința sa, complete.

Suplimentar la Proiectul Cărții IV, a fost elaborat proiectul de modificare și completare a Legii insolvenței pentru a face posibilă intentarea procesului de insolvență al masei succesorală prin extinderea domeniului de aplicare al legii respective, precum și prin introducerea unui capitol privind particularitățile unui asemenea proces de insolvență. Întrucât Legea germană a insolvenței a stat la baza conceptuală a Legii existente a insolvenței a RM, la fel s-a preluat capitolul respectiv din legea germană.

Secțiunea IV. Inventarul. Răspunderea nelimitată a moștenitorului

Spre deosebire de legislația unor state (cum ar fi Franța, România etc.), întocmirea inventarului în concepția Proiectului Cărții IV nu este un temei de limitare a răspunderii moștenitorului. Totuși, neîntocmirea lui în termen, atunci când s-a cerut de către un creditor al masei succesoriale, atrage răspunderea nelimitată a moștenitorului.

De asemenea, întocmirea inventarului este folositoare pentru moștenitor întrucât face să intervină prezumția de la art. 1575⁴⁰ din Proiectul Cărții IV: dacă inventarul a fost depus în termen, în raporturile dintre moștenitor și creditorii masei succesoriale se presupune că la momentul deschiderii moștenirii nu au existat alte bunuri ale masei succesoriale decât cele indicate în inventar. Astfel, moștenitorul își asigure probe a compunerii masei succesoriale pentru a evita răspunderea cu restul patrimoniului pentru viitoarele pretenții ale creditorilor masei succesoriale și a invoca inventarul în cazurile prevăzute la art. 1575⁴, 1575⁵, 1575⁹ și 1575²².

Întocmirea inventarului este în primul rând în interesul creditorilor masei succesoriale care, în ipoteza în care moștenitorul invocă insuficiența masei succesoriale (art. 1575²¹), va servi drept probă cert pentru creditor privind componența inițială a masei succesoriale, pentru a putea verifica cum s-a schimbat componența ei și a facilita urmărirea silită a bunurilor din masa succesorală. De asemenea, analiza inventarului va permite tuturor persoanelor interesate să decidă dacă este cazul de cerut instituirea administrării masei succesoriale sau intentarea procesului de insolvență al masei succesoriale.

Secțiunea V. Excepții dilatorii

Până la acceptarea moștenirii, pretențiile față de masa succesorală nu pot fi valorificate pe cale judecătorească contra moștenitorilor (art. 1572¹⁰⁵ din Proiectul Cărții IV). După acceptarea moștenirii, creditorii deja pot urmări în justiție moștenitorul însă doar din contul masei succesoriale. Prin întocmirea inventarului și somarea publică a creditorilor moștenitorul poate obține o privire de ansamblu asupra activului și pasivului masei succesoriale și lua decizia dacă este oportun să ceară administrarea masei succesoriale sau intentarea procesului de insolvență pentru a-și limita răspunderea doar la activul masei succesoriale.

Pentru a asigura un cadru pașnic și util moștenitorului în obținerea acestei priviri de ansamblu, Proiectul Cărții IV îi oferă 2 apărări:

1) moștenitorul are dreptul să refuze îndeplinirea obligațiilor masei succesoriale în decursul primelor 3 luni de la acceptarea moștenirii, dar nu și după data depunerii inventarului (art. 1575⁴⁵);

2) dacă moștenitorul, în primul an după acceptarea moștenirii, a cerut somarea publică a creditorilor masei succesoriale și cererea a fost admisă, atunci moștenitorul are dreptul să refuze executarea obligațiilor masei succesoriale, până la încheierea acestei proceduri (art. 1575⁴⁶).

Aceste reguli sunt favorabile și pentru creditorii masei succesoriale, întrucât asigură egalitatea între ei și nu permite ca un creditor care cunoaște despre deschiderea moștenirii să fie satisfăcut înainte de un creditor care încă nu a fost somat.

Capitolul IV Pretenții din moștenire (Petiția de ereditate)

Chiar dacă notarul public nu a identificat cu certitudine un anumit moștenitor și, prin urmare, nu l-a putut include în certificatul de moștenitor, aceasta nu afectează certificatul de moștenitor, care se bucură de o prezumție de exactitate (art. 1575¹³⁴).

Moștenitorul nou apărut poate cere rectificarea certificatului de moștenitor eliberat anterior (art. Articolul 1575¹³⁵) și are o pretenție față de moștenitorii cărora li s-a eliberat acel certificat de moștenitor pe baza petiției de ereditate (art. 1575⁴⁹), limitată la un termen de prescripție de 10 ani de la data deschiderii moștenirii.

Astfel, petiția de ereditate este acțiunea moștenitorului adevărat față de moștenitorul aparent, care se află în posesia bunurilor masei succesoriale (numit „posesor al masei succesoriale”). Ea este o formă complexă a acțiunii în revendicare, însă spre deosebire de acesta, nu se îndreaptă doar contra unui bun, ci

contra unei mase de bunuri. Aceasta permite moștenitorului adevărat să recupereze într-o singură procedură toate bunurile.

Legea protejează interesul moștenitorului adevărat de a-și recupera întreaga masa succesorală: nu doar ceea ce s-a păstrat din ea, ci și bunurile noi, care înlocuiesc bunurile din masa succesorală (art. 1575⁵⁰), precum și foloasele obținute de moștenitorul aparent (art. 1575⁵¹).

Cu toate acestea, actele juridice încheiate de moștenitorii aparenti (nominalizați în certificat) vor fi valabile, iar terții de bună-credință sunt protejați (art. 1575¹³⁴ din Proiectul Cărtii IV).

Dacă moștenitorii aparenti au vândut bunurile din masa succesorală către terți de bună-credință, atunci moștenitorul adevărat obține, pe baza petiției de ereditate, plata valorii în bani conform art. 1575⁵² din Proiectul Cărtii IV. Dacă moștenitorii aparenti au păstrat în proprietate bunurile din masa succesorală, rectificarea certificatului de moștenitor va deschide calea revendicării bunurilor și rectificării registrului bunurilor imobile și altor registre de publicitate, după caz.

Limită temporală a petiției de ereditate este de 10 ani după deschiderea moștenirii pentru rectificarea certificatului de moștenitor și pentru a înainta petiția de ereditate (art. 1575⁴⁹). Termenul de 10 ani pare rezonabil și se folosește în Codul civil francez (art. 780) și Codul civil italian (art. 480). Termenul de 30 ani, existent în dreptul german (§197(1) pct. (2) Codul civil german), pare a fi prea lung.

Capitolul V Pluralitatea de moștenitori

O parte semnificativă din litigii în materie de moștenire apar în contextul în care există mai mulți moștenitori, astfel încât această situație merită o reglementară nuanțată și atentă.

Secțiunea I. Raporturile juridice dintre comoștenitori

§1. Indiviziunea

Concepția Proiectului Cărtii IV este că, dacă există mai mulți comoștenitori, ei nu devin simpli proprietari pe cote-părți ai bunurilor din masa succesorală, ci devin coproprietari ai masei succesorală însăși, ca o universalitate juridică. Astfel, comoștenitorii se află într-o stare juridică de indiviziune până la partaj (art.1575⁶²).

Comoștenitorul poate dispune de cota sa succesorală, cu respectarea dreptului de preemțiune al celorlalți în caz de vânzare (art.1575⁶³ alin.(1)). Dar comoștenitorul nu poate dispune de cota sa parte asupra bunurilor distincte care intră în componența masei succesorală. Această interdicție este instituită pentru a nu îngreuna partajul și a nu admite intrarea terților în indiviziune ca coproprietari ai unor bunuri separate. Pentru a menține această interdicție, art.1575⁶⁴ alin.(1) clarifică faptul că, în cazul în care drepturile comoștenitorilor asupra anumitor bunuri din masa succesorală sunt înregistrate într-un registru de publicitate înainte de partaj, cota-parte din dreptul respectiv nu se indică. Însă înregistrarea tuturor comoștenitorilor în registrul de publicitate nu este strict necesară. Ei deja au devenit proprietari prin efectul devoluțiunii de plin drept la momentul deschiderii moștenirii. Iar partajul se poate efectua și până la înregistrarea drepturilor comoștenitorilor asupra anumitor bunuri din masa succesorală în registrele de publicitate (art.1575⁷⁵ alin.(6)). Mai mult decât atât, fiecare comoștenitor se consideră că a moștenit singur și la data deschiderii moștenirii toate bunurile care i-au fost atribuite în cadrul lotului său, sau care le-a primit în urma vânzării, și se consideră că niciodată nu a fost proprietarul celorlalte bunuri din masa succesorală (art.1575⁸⁹ alin.(1)).

§2. Partajul masei succesorală

În mod normal, indiviziunea dintre comoștenitor încetează prin partaj, și fiecare comoștenitor poate cere în orice moment partajul masei succesorală, cu unele excepții. Prin partajul masei succesorală se determină care bunuri sau cote-părți din dreptul asupra bunurilor, precum și care drepturi și obligații ale masei succesorală se dobândesc de către fiecare comoștenitor (art.1575⁷⁵).

Partajul se poate realiza prin următoarele căi:

1) testatorul ar putea atribui bunurile sale între moștenitori, astfel încât aceștia să nu aibă cote succesoriale determinate expres, ci bazate pe valoarea bunurilor atribuite lor (art.1575¹¹⁹ alin.(3)). În acest caz, este puțin probabil că vreun comoștenitor va trebui să plătească sultă;

2) testatorul ar putea determina cotele succesoriale în mod expres, dar da anume instrucțiuni obligatorii privitoare la partaj (art.1575⁸¹). În acest caz, comoștenitorul căruia i s-a atribuit prin aceste instrucțiuni bunuri cu valoare mai mare decât cota sa succesorală, va datora sultă celorlalți;

3) testatorul ar putea desemna un executor testamentar, care conform art. 1572⁵³, este împuternicit și obligat să efectueze partajul masei succesoriale prin întocmirea planului de partaj;

4) în absența celor indicate mai sus, comoștenitorii realizează partajul prin contract de partaj (art.1575⁸²). Părțile pot, cu această ocazie, renunța total sau parțial la obligația de raport al donațiilor prevăzută de lege (art. 1575⁷⁵ alin.(4));

5) în absența unui contract de partaj, oricare comoștenitor poate cere partajul judiciar. Criteriul general după care se efectuează partajul este că la formarea loturilor din masa succesorală și atribuirea lor către comoștenitori, se iau în considerare necesitățile și interesele speciale ale fiecărui comoștenitor, dorința titularilor cotelor succesoriale care formează majoritatea masei succesoriale și voința exprimată de testator prin dispoziție testamentară (art. 1575⁷⁹ alin.(1)).

Dispozițiile art. 1575⁸⁰ prevăd o serie de cauze de preferință la atribuirea bunurilor din masa succesorală. De exemplu, în cazul în care mai mulți comoștenitori invocă drepturile preferențiale, se va ține cont de aptitudinea solicitanților de a administra și întreține bunul în cauză. În cazul în care bunul ține de o activitate sau este o parte socială într-o societate comercială, se va ține cont de durata participării personale a solicitantului în acea activitate înainte de data deschiderii moștenirii (art. 1575⁸⁰ alin.(5)).

Dacă complexitatea operațiunilor de partaj o justifică, instanța de judecată desemnează un notar public pentru a desfășura operațiunile de partaj, sub supravegherea instanței de judecată (art. 1575⁸⁴).

În general, soluțiile în materie de partaj sunt cele prevăzute de art. 827-891 din Codul civil și art. 1360-1378 din Codul de procedură civilă ale Franței.

§3. Raportul donațiilor

O instituție de noutate absolută, însă care este consacrată în Europa continentală (Franța, Germania, România etc.) este raportul donațiilor. Astfel, conform art. 1575⁹², descendenții defunctului care culeg moștenirea ca moștenitori legali, sînt obligați între ei, la momentul partajului, la raportul donațiilor primite de la cel care a lăsat moștenirea în calitate de donații în timpul vieții acestuia, în măsura în care cel care a lăsat moștenirea nu a dispus scutirea de raport.

Scopul raportului este egalizarea descendenților și diminuarea in justiției create dacă un descendent a primit o donație când cel care a lăsat moștenirea era în viață (ceilalți descendenți neprimind-o, sau primind donații mai mici), însă pe temeiul moștenirii legale ei toți moștenesc în cote succesoriale egale. O situație reală este când părintele a făcut un cadou important cu ocazia căsătoriei primului copil, însă decedează înainte de căsătoria celorlalți copii, putându-se prezuma că, dacă el era în viață la căsătoria lor, le-ar fi făcut și lor donații de mărimi similare.

La efectuarea partajului valoarea donației pe care fiecare comoștenitor trebuie să o raporteze se ia în contul cotei succesoriale comoștenitorului respectiv (art. 1575⁹⁷). Dacă cele primite de un comoștenitor cu titlu de donație depășesc partea care i-ar fi revenit la partaj, el nu este obligat să restituie suma excedentară. Într-un asemenea caz, masa se împarte între ceilalți moștenitori, iar valoarea celor primite cu titlu de donație de comoștenitor și cota succesorală rămân neafectate (art. 1575⁹⁸).

Instituția raportului este esențialmente dispozitivă, în primul rând, fiindcă cel care a lăsat moștenirea poate scuti o donație de la raport, și, în al doilea rând, fiindcă comoștenitorii pot renunța total sau parțial la raportul donațiilor (art. 1575⁷⁵ alin.(4)).

Secțiunea II. Raporturile juridice dintre comoștenitori și creditorii masei succesoriale

După cum s-a menționat, în art. 1575¹⁰¹ - 1575¹⁰⁶ din Proiectul Cărții IV se reglementează doar cazul când există mai mulți comoștenitori și stabilește felul răspunderii lor (solidară sau divizibilă) față de creditorii masei succesoriale.

Principiul așadar este că până la partaj comoștenitorii răspund solidar, cu efectul că un creditor poate cere de la oricare din comoștenitori întreaga obligație a masei succesoriale (art. 1575¹⁰¹). După partaj, comoștenitorii răspund divizibil, cu efectul că creditorul poate urmări comoștenitorul doar în limita cotei sale din obligația masei succesoriale (art. 1575¹⁰³).

TITLUL V REZERVA SUCCESORALĂ

Unul din puținele domenii în care Grupul de lucru nu a acceptat concepția Codului civil german a fost statutul moștenitorilor care au fost dezmoșteniți prin testament, însă cărora li se garantează prin lege o cotă minimă și obligatorie din moștenire (numită rezervă succesorală). Soluția germană este că rezervatarul nu este moștenitor, ci el primește o cotă legală care constituie un drept de creanță bănească (*Pflichtteil*, în germană) față de masa succesorală. Deci rezervatarul este un creditor al masei succesoriale, cu rang de prioritate inferior creditorilor defunctului. Aspectul negativ al rezervei sub forma unui drept de creanță este că rezervatarul se află într-o situație mult mai bună decât moștenitorul testamentar. El nu trebuie să plătească creditorii masei succesoriale, să execute obligațiile succesoriale, sau să găsească cel mai bun cumpărător al bunurilor din masa succesorală pentru a-i stinge obligațiile sau a obține bani să stingă rezervele succesoriale. Astfel, în multe cazuri, rezervatarul cu „cota sa minimă” se află într-o poziție mult mai profitabilă decât moștenitorul testamentar.

Grupul de lucru a decis să păstreze statutul actual al rezervatarilor, care devin moștenitori legali în partea cotei minime garantate de lege (art. 1575¹⁰⁷ din Proiectul Cărții IV). Aceasta corespunde concepției în mai multe state ale Europei continentale, inclusiv Franța, România, Federația Rusă etc. Soluția conform căreia rezervatarii au statut de moștenitori mai bine protejează copiii minori și incapacitii, care, dacă s-ar adopta sistemul german, nu întotdeauna vor putea exercita dreptul la rezervă în termenul acordat. Al doilea argument este că „evaluarea valorii” rezervei poate deveni prin ea însăși litigioasă și loc pentru abuzuri față de rezervatarii nevoiași.

Ca și în concepția actualei redacții a Codului civil al RM, potrivit 1575¹⁰⁷ alin. (2), sunt moștenitori rezervatari moștenitorii legali de clasa I (adică copiii sau, în absența lor, nepoții ș.a.m.d.), părinții defunctului, precum și soțul supraviețuitor dacă, la data deschiderii moștenirii, defunctul avea nemijlocit față de respectivul moștenitor o obligație de întreținere conform Codului familiei.

Astfel, pentru a determina dacă un moștenitor din cei indicați este moștenitor rezervatar notarul public va verifica întrunirea condițiilor existenței obligației de întreținere din următoarele articole din Codul familiei:

Capitolul 12 OBLIGAȚIA DE ÎNTREȚINERE DINTRE PĂRINȚI ȘI COPII

Articolul 74. Obligația părinților de a-și întreține copiii

Articolul 78. Dreptul copiilor majori inapți de muncă la pensie de întreținere

Articolul 80. Obligația copiilor majori de a-și întreține părinții

Capitolul 13 OBLIGAȚIA DE ÎNTREȚINERE DINTRE SOȚI ȘI FOȘTII SOȚI

Articolul 82. Obligația soților de a se întreține reciproc

Articolul 85. Scutirea soțului (fostului soț) de obligația de întreținere sau limitarea în termen a acestei obligații

Capitolul 14 OBLIGAȚIA DE ÎNTREȚINERE DINTRE ALȚI MEMBRI AI FAMILIEI

Articolul 86. Obligația de întreținere dintre frați și surori

Articolul 87. Obligația bunicilor de a-și întreține nepoții

Articolul 88. Obligația nepoților de a-și întreține bunicii

Totodată, nu este necesar ca defunctul chiar să fi executat obligația de întreținere pe durata vieții sale și nici nu se cere ca obligația să fi fost stabilită printr-o hotărâre judecătorească sau contract privind plata pensiei de întreținere. Este suficientă întrunirea condițiilor legale de existență a obligațiilor la data deschiderii moștenirii. În cazul în care legea impune condiția ca creditorul întreținerii „să necesite sprijin material”, având în vedere că creditorul se află în situație precară (este minor, are dizabilități, este în etate), întrunirea acestei condiții se va prezuma.

Întrucât rezervatarul are statut de moștenitor, lui de asemenea i se impune obligația de raport al donațiilor primite de la cel care a lăsat moștenire atunci când era în viață în condițiile art. 1575¹¹⁴ și 1575¹¹⁵ din Proiectul Cărții IV.

În rest, regimul rezervei succesoriale este de a oferi rezervatarului o poziție de cel puțin jumătate din cota succesorală pe care ar fi avut-o în absența testamentului, astfel încât el nu poate fi dezmoștenit de această jumătate.

Prin excepție, conform art. 1575¹¹⁷ se permite limitarea regimului rezervei succesoriale cu bună intenție. Așadar, dacă descendentul duce un mod de viață atât de risipitor sau dacă are atâtea datorii, încât ceea ce el va dobândi ulterior este supus unui pericol considerabil, testatorul poate limita dreptul descendentului la rezerva succesorală prin dispoziția testamentară prin care se stipulează că, după moartea descendentului, moștenitorii legali ai acestuia vor primi, în calitate de moștenitori subsecvenți sau legatari subsecvenți, cota succesorală lăsată lui sau rezerva succesorală care i se cuvine, în conformitate cu cotele succesoriale ale acestora în caz de moștenire legală. Astfel, moștenitorul rezervatar, în aceste cazuri specifice, poate fi numit moștenitor prealabil, iar moștenitorii săi legali – moștenitori subsecvenți. Este o măsură excepțională, care trebuie să fie prevăzută expres în testament, pentru a asigura că descendenții moștenitorului rezervatar nu vor suferi de pe urma prodigalității acestuia.

TITLUL VI CONFIRMAREA DREPTURILOR REZULTATE DIN MOȘTENIRE

Capitolul I. Eliberarea certificatelor

Se prevăd 5 tipuri de certificate care pot fi eliberate de notarul public care desfășoară procedura succesorală, și anume certificatului de moștenitor; de legatar; de executor testamentar; de custode al masei succesoriale; și de administrator al masei succesoriale (art. 1575¹¹⁸ din Proiectul Cărții IV).

Notarul public care desfășoară procedura succesorală este obligat să elibereze un certificat de moștenitor care confirmă dreptul moștenitorului la moștenire, iar în cazul mai multor comoștenitori, în certificat se indică și mărimea cotelor succesoriale ale tuturor comoștenitorilor (certificatul de moștenitor). Lista bunurilor care intră în componența masei succesoriale nu se include în certificatul de moștenitor (art. 1575¹¹⁹). Această ultimă regulă este o schimbare față de practica notarială anterioară, care indica anumite bunuri succesoriale în certificatul de moștenitor. Această practică este atât inutilă (fiindcă, dacă un bun era înregistrat pe numele defunctului, certificatul însuși trebuie să fie suficient pentru a înregistra moștenitorii ca noi proprietari), cât și incompletă (fiindcă notarul nu poate întotdeauna să identifice lista tuturor bunurilor și, mai ales, nu poate întotdeauna verifica titlul de proprietate asupra lor, mai ales asupra bunurilor mobile care nu se supun înregistrării într-un registru de publicitate). În acest sens, Proiectul Cărții IV urmează legislația germană.

Se reglementează detaliat conținutul cererii de eliberare a certificatului de moștenitor, precum și obligația solicitantului de a proba elementele necesare (precum decesul, moștenitorii cunoscuți, existența dispozițiilor testamentare).

Spre deosebire de actualul Cod civil, Proiectul Cărții IV prevede un **rol mai activ** pentru notarul public care desfășoară procedura succesorală: verificând informațiile comunicate de solicitant, notarul public este obligat din oficiu să desfășoare investigațiile corespunzătoare și să administreze probe pe care le consideră necesare. El ia toate măsurile pentru a informa moștenitorii și legatarii despre inițierea procedurii succesoriale (art. 1575¹²⁴). Dacă este necesar pentru stabilirea elementelor care urmează a fi certificate, notarul public poate:

- a) audia orice persoană implicată și, dacă există, executorul testamentar sau administratorul masei succesoriale;
 - b) obține informații din registrul de stare civilă și alte registre de publicitate din Republica Moldova;
 - c) solicite informații din registrele de publicitate ale altor state în condițiile legii statului respectiv sau a tratatului internațional dintre Republica Moldova și statul respectiv;
 - d) cere printr-un anunț public tuturor persoanelor să declare drepturile sale asupra moștenirii.
- Ordinea de notificare publică și durata termenului pentru declararea drepturilor se determină în conformitate cu procedura somării publice.

Potrivit art. 1575¹²⁵, certificatul de moștenitor trebuie eliberat după ce notarul public constată cu certitudine faptele necesare pentru justificarea cererii privind eliberarea certificatului. Chiar dacă nu au fost indicați în cererea privind eliberarea certificatului, **notarul public include în certificat toți comoștenitorii constatați cu certitudine, care au acceptat moștenirea sau care se consideră că au acceptat-o, conform dispozițiilor art. 1572⁸⁹, prin faptul că nu au renunțat la moștenire în termenul prevăzut de dispozițiile art. 1572⁹⁰.**

Notarul public eliberează fără întârziere certificatul, în conformitate cu procedura prevăzută de lege, atunci când elementele care trebuie certificate au fost stabilite cu certitudine. El nu eliberează certificatul solicitat atâta timp elementele care trebuie certificate fac obiectul unui proces judiciar (art. 1575¹²⁶).

Capitolul II. Regimul juridic comun al certificatelor

După modelul Regulamentului (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012 care prevede crearea unui certificat european de moștenitor (și anume art. 69, 71, 72, 73, care preiau soluțiile Codului civil german în materie), s-a prevăzut un regim unic pentru certificatele eliberate de notarul public care desfășoară procedura succesorală, și anume certificatului de moștenitor; de legatar; de executor testamentar; de custode al masei succesoriale; și de administrator al masei succesoriale.

Aceste certificate nu au forță executoriu în sine, fiindcă devoluțiunea moștenirii se produce deplin drept la momentul deschiderii moștenirii, ci certificatele au efect probatoriu. Așadar, se prezumă că certificatul probează cu exactitate elementele stabilite în el (art. 1575¹³⁴ alin.(1) din Proiectul Cărții IV).

Orice persoană care face plăți sau care transmite bunuri succesoriale unei persoane indicate în certificat ca având dreptul să accepte astfel de plăți sau bunuri în calitate de moștenitor sau de legatar ar trebui să beneficieze de o protecție adecvată dacă acționează cu bună-credință, pe baza exactității informațiilor atestate în certificat (art. 1575¹³⁴ alin.(3)). Aceeași protecție ar trebui garantată oricărei persoane care, pe baza încrederii în exactitatea informațiilor atestate în certificat, cumpără sau primește bunuri succesoriale de la o persoană indicată în certificat ca având dreptul să dispună de astfel de bunuri (art. 1575¹³⁴ alin.(4)).

De asemenea, se instituie reguli privind rectificarea în caz de erori de redactare, privind modificarea sau retragerea certificatului care nu corespunde realității; și privind suspendarea efectelor certificatului de către notarul public care l-a eliberat, în cursul examinării cererii de modificare sau retragere, sau de către instanța de judecată, în cursul procesului judiciar aferent moștenirii / certificatului (art. 1575¹³⁵-1575¹³⁷).

TITLUL VII VÎNZAREA-CUMPĂRAREA COTEI SUCCESORALE

Sunt incluse reguli aplicabile atunci când un comoștenitor vinde cota succesorală înainte de partaj. De regulă această tehnică se folosește pentru a evita partajul, iar un moștenitor cumpără cotele succesoriale ale celorlalți moștenitori.

Dispoziții tranzitorii

Dispozițiile tranzitorii care vor însoți proiectul de lege vor prevedea că noua reglementare în materie de moștenire se aplică doar moștenirilor deschise după data intrării ei în vigoare, cu excepția modificărilor și completărilor la Codul de procedură civilă, care se vor aplica acțiunilor introduse în instanța de judecată după data intrării în vigoare a acestor modificări și completări.

De asemenea, se planifică, după publicarea tuturor modificărilor și completărilor la toate cărțile Codului civil, abilitarea Ministerului Justiției cu renumerotarea și republicarea codului.

Fundamentarea economico-financiară

Punerea în aplicare a dispozițiilor legale introduse prin Proiectul de lege nu implică cheltuieli din contul bugetului de stat.

Impactul proiectului

Proiectul va duce la îmbunătățirea și modernizarea dreptului succesoral al Republicii Moldova, conform ultimelor tendințe europene în materie și va apropia legislația națională de principiile introduse de Regulamentul (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor (în vigoare din 17 august 2015).

Modul de incorporare a proiectului în sistemul actelor normative în vigoare.

Proiectul de lege a fost elaborat cu scopul ca să reglementeze atât dreptul material (Codul civil) cât și dreptul procedural (Codul de procedură civilă și Legea insolvenței). Astfel, drept urmare a adoptării prezentului proiect de lege, cadrul normativ conex necesită a fi modificat. Va fi necesare modificarea Legii cu privire la notariat nr. 1453-XV din 8 noiembrie 2002 (și anume art. 35 alin.(3) lit. a) privitor la competența notarului public și art. 58 privitor la temeiurile de refuz în deschidere a procedurii succesoriale).

Avizarea și consultarea publică a proiectului

În scopul respectării prevederilor Legii nr.239 din 13 noiembrie 2008 privind transparența în procesul decizional, proiectul de lege a fost plasat pe pagina web oficială a Ministerului Justiției www.justice.gov.md, la directoriul *Transparența decizională*, secțiunea *Proiecte de acte normative remise spre coordonare*.

Viceministru

Nicolae EȘANU